

משא ומתן באמונה

החייב לשאת ולתת באמונה – בראש סולם השאלות

הגמרא במסכת שבת (ל.) אומרת:

אמר רבא: בשעה שמכניסין אדם לדין, אומרים לו: נשאת ונתת באמונה? קבעת עתים לתורה? עסקת בפריה ורביה? צפית לישועה? פלפלת בחכמה? הבנת דבר מתוך דבר?

ובמכילתא (שמות טו כו):

"והישר בעיניו תעשה", זה משא ומתן, שכל הנושא ונותן באמונה ורוח הבריות נוחה הימנו, מעלה עליו הכתוב כאילו קיים כל התורה כולה.

ולכאורה ניתן להסיק מהנ"ל, שח"ו להיפך, אדם המזלזל בענין זה, כאילו זלזל בכל התורה כולה.

מהו "משא ומתן באמונה"?

"ערוך השולחן" (הלכות משא ומתן סימן קנו סעיף ג):

"משא ומתן באמונה" – אין הכוונה שלא יגנוב ולא יגזול או לעשות מידות ומשקלות שקרים; דברים אלו אין נכנסין בכלל זה, דהעושה כן הוא רשע גמור. ואסור לגנוב או לגזול או לאנות, בין ליהודי בין לאינו יהודי. ומן התורה עוברים בלאו על גניבת וגזילת אינו יהודי כמו על של יהודי, כמו שכתב הרמב"ם בפרק ראשון מגניבה, ובטור ושולחן ערוך חושן משפט סימן שמ"ח. אלא הכוונה

1. שיהא "הן" שלו צדק, ו"לאו" שלו צדק.
2. וכשאומר שסחורה זו עולה לו כך וכך, ושהיא טובה – לא ישקר אף בכל שהוא.
3. ושיהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות ודיבורו בנחת, ולא יצעוק ולא יחרף ולא יכעוס.

וסוף הדבר שגם מסחרו הולך בשם טוב ופרנסתו מזומנת לו, והכל מאמינים לו. "והבוטח בה" חסד יסובבנו" (תהילים לב י).

חובה זו היא גם בדברים שאינם נמצאים בפסיקה בשולחן ערוך, ונובעת מהחובה המוסרית שנהיה בני אדם הגונים, כנים ואמיתיים ונעימים בהליכותינו.

"אליהו רבה": אמונה פירושה אמינות

"אליהו רבה" (סימן קנו ס"ק ב):

וישא ויתן באמונה וכו', המבטיח לחבירו בדיבור בעלמא לעשות לו איזה טובה או איזה שירות או ליתן לו במתנה, מחוייב להיות נאמן בדיבורו. ואם הוא חייב לחברו לפרוע לזמן, יאריך הזמן בתחילה, כדי שלא יצא שקרן. כשימכור אדם סחורתו, לא ישבח אותה יותר מדאי, וכשיקנה לא יפליג בגנותה, וכל הדובר אמת בלבבו ואינו רוצה לשקר בדיבורו, דבריו מתקיימין אף שלא יתכוון להם, שנאמר: "ותגזר אומר ויקם לך" (איוב כב ח). **יאמר בפעם ראשון סוף דעתו. הן במשא ומתן והן בהלואה. הן במקח וממכר, וירגיל המתעסק עמו לזה ולא ישנה את דבריו.**

הרד"ק: לקיים מחשבתו גם אם לא ביטאה בשפתיו

הרד"ק (תהילים טו ב):

"ודובר אמת בלבבו", .. והאמת שידבר בפיו הוא בלבבו, כי אינו אומר אחד בפה ואחד בלב. וכמו שדברי פיו אמת, כן הן מחשבות לבבו. ויכלל גם כן בזה שאמר: ודובר אמת בלבבו, שיקיים מה שחשב בלבבו לעשות טובה, וזה בענין משא ומתן. **כלומר: אין צריך לומר כי מה שמדבר בפיו מקיים, אלא אפילו מה שחשב מקיים, וישים אמת מחשבתו.**

"ראשית חכמה" – שבעה כללים למו"מ באמונה (חובר במאה ה-16 על ידי הרב אליהו די וידאש, מתלמידיו של הרמ"ק)

בספר "ראשית חכמה", בפרק העוסק ב"משא ומתן באמונה הוא מציין שם שבעה דברים שלהם נזקק כל מי שחפץ שמשאו ומתנו יהיה באמונה:

1. **להיות שמח בחלקו** ולא לרדוף אחר הממון, בניגוד לאלה החושבים כי המטרה (להשיג ממון) מקדשת את האמצעים.
2. **להיזהר מגניבת דעת**, כמו המנסה לשכנע חברו שיבוא לבקרו, ובליבו אינו רוצה לראותו בביתו והזמנתו היא רק מן השפה ולחוץ. גונב דעת הבריות ומרמה את מחשבתם עליו, נעשה כמי שגונב גם דעת עליון.
3. **להשתדל לתת לזולת קצת יותר מהמגיע לו**. כי בעוון גזל, שמים נעצרים ואין המטר בא ואם רוצה שידו לא תהיה חלילה במעל, לא ידייק במשקלותיו, אלא יחזיר מעט יותר, כדי להבטיח שלא יכשל חלילה באיסור גזל.
4. **אונאת דברים**, אף היא חלק מהנאמנות של המשא ומתן, ומשמעה, שלא יאמר לרעהו: זכור מעשיך הראשונים.
5. **עשיית הדין על פי הכלל של "לפנים משורת הדין"**. וכלשונו: "וכל ירא שמים וחרד אל דבר ה', יעשה מעצמו עם חבריו, לפנים משורת הדין".
6. **לעשות מלאכתו עבור בעל הבית בנאמנות**. וכפי שכתב בלשונו: "וכשם שמצוה לתת שכר שכיר ביומו, כך מצוה לעשות מלאכת בעל הבית ללא מרמה".
7. **לא לרדת לאומנות חברו**. וכאומרו: "לא יעשה לרעהו רעה, שלא ירד לאומנות חברו".

חשיבות האמינות ונקיון הכפיים

תהילים (כד ג-ד):

מי יעלה בהר ה', ומי יקום במקום קדשו: נקי כפים ובר לבב, אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה.

"מצודת דוד":

נקי כפים. וכאילו משיב: זהו הראוי, **מי שכפיו נקיים מממון שאינו של יושר, ולבו ברור ביראת ה' ולא מפחד אדם**.

לפי פירושו, כאשר דוד המלך מדבר על אדם נקי כפים, כוונתו לאדם **שכפיו נקיות מממון שהגיע בדרכים שאינן ישרות למהדרין. לא מדובר על ממון גדול חלילה, אלא שממונו נקי מכל רבב וחשש**. מי שמקפיד שממונו יגיע רק בדרכים ישרות וטהורות, מוכתר בתואר הנכסף "נקי כפים" והוא הזוכה לעלות בהר ה', ולא רק לעלות למקום הקודש, אלא גם להישאר ולעמוד שם.

וכן הוא בשאלתות דרבי אחאי (פרשת יחי, שאלתא לו):

ועליה אתמר [ועל זה נאמר] הדין קרייא [המקרא הזה]: "עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי" (תהילים קא ו) מלמד שזוכה ויושב במחיצתו של הקב"ה.

ובספר "כד הקמח" לרבינו בחיי כותב

וצריך אדם שישא ויתן באמונה ויהיה נקי כפים מן הגזל, כדי שיהיה זוכה לעלות בהר קודש אלוקים. והוא שאמר דוד המלך ע"ה: "מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו, נקי כפים ובר לבב". **למדנו מכאן כי מי שיש בידו גזל הוא מרוחק מהר ה' וממקום קדשו**. ויש התעוררות גדולה בדבר זה מענין הקרבנות, ממה שהרחיקה תורה מן המזבח, כלי המזון בקורבן העוף וכעניין שכתוב (ויקרא א טז) "והשליך את מוראתו בנוצתה", לפי שהוא כלי הגזל ולא תספיק בהן הרחיצה, כמו שכתוב בקרבן בהמה (שם) "והקרב והכרעיים ירחץ במים", כי הבהמה על אבוס בעליה ניזונת, אבל העוף ניזון מן הגזל. והנה זה אזהרה רבה ועניין נפלא שתתעוררנה בו המחשבות ושיקיצו בו ישיני הלב, כי כל מי שיש בידו גזל, לא יגש אל מזבח ה' ולא יעלה ולא יראה לפניו, אבל שקץ ישקצנו ותעב יתעבנו.

והנה, לדבריו, הגזל מאוס לפני הקב"ה, לא רק בגלל שהגזלן עבר עבירה והתנהג שלא כראוי, אלא בגלל שמעשה גזל במהותו הוא מעשה מכוער, ואפילו אם נעשה על ידי בעל חיים שאינו יודע להבחין בין טוב לרע.

ובדומה לכך כתב בכלי יקר בראשית פרק א פסוק א

אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה וכו'. אלא כדי שלא יאמרו האומות לסטים אתם וכו'. **וקשה ומה בכך אם יאמרו לסטים אתם וכי בעבור זה ישנה סדר התורה**. תשובה לזה לפי שדבר זה גורם כפירה בעיקר כי יאמרו לית דין ולית דיין וכל דאלים גבר כי אילו היה לעולם מנהיג המסדר ענינו מוצאו ומובאו למה לא מיחה

בכם כשלקחתם בזרוע דרך לסטיות ארצות שבע אומות. כי מטעם זה לא נחתם גזר דינן של דור המבול כי אם בעבור הגזל כמו שנאמר (משלי כח כד) גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית. **כי מה שחטא זה גדול מזולתו אינו בעבור עצם החטא כי אם בעבור הרעה הנמשכת ממנו שהחוטא בגזל לא ישים אשם בנפשו ויאמר אין פשע כי אין אלהים שופטים בארץ ועל כן הוא חבר לאיש משחית, רצה לומר לדור המבול שנאמר בהם (בראשית ו יב) כי השחית כל בשר את דרכו, כי גם המה כפרו בעיקר ואמרו (איוב כא טו) מה שדי כי נעבדנו וגו'. וזה החלם לעשות חמס וגזל בארץ. **ולפי שמניעת הגזל יסוד לכל האמונה על כן הקדימו הקדוש ברוך הוא והזהיר עליו במצוה ראשונה החודש הזה לכם (שמות יב ב) כי שם נאמר משכו וקחו לכם צאן (שם פסוק כא) משלכם להוציא הגזול** כן פירש בעל הטורים.**

במדרש רבה (שמות ד א), ייחס למשה רבינו את הפסוק: "נקי כפים ובר לבב וגו'". וזה לשון המדרש:
 וילך משה וישב אל יתר חותנו (שמות ד יח), הדא הוא דכתיב [זה מה שכתוב] מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו, נקי כפים ובר לבב, אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה. מי יכול לעלות להר סיני? מי שיש לו מידות הללו, וכולם אמורים במשה. נקי כפים זה משה, שנאמר: "לא חמור אחד מהם נשאתי" (במדבר טז טו) אם נטל חמור שלהם, מה שונה מן הליסטים? אלא כך אמר משה: כל אותן המסעות שהיו נוסעים במדבר, לא אמרתי לאחד מהן שיטול דבר משלי ויטעון על חמורו, ואין נשיאה אלא לשון עמיסה, כמה דתימא: "וישאו את שברם על חמוריהם" (בראשית מב כו).
 לפי המדרש, משה מוכתר בתואר נקי כפים, מפני שלא ניצל את מעמדו החשוב, אפילו לבקשת עשיית טובה כלשהי, למרות שבקשה כזאת נראית טבעית ונורמלית אצל כל אדם אחר. כנראה שמשה חשש, פן הרגשת מחויבות יתר וחובתו להכיר טובה למיטיבים עמו, עלולות לפגוע בתפקידו כמנהיג הכלל.

מדוע כה נעלה חשיבות משא ומתן באמונה?

צריך להבין מדוע ענין זה כה חשוב ששקול כנגד כל התורה? מה כל כך מיוחד במצווה זו? מדוע דווקא שאלת היושר היא ראשונה לכל השאלות? אדם חי מאה ועשרים שנה ומקיים בהן רבבות רבות של מצוות, מדקדק בקלה כבחמורה, לומד תורה יומם ולילה, מכבד את אביו ואמו ושומר את השבת לכל פרטיה ודקדוקיה, ועוד מצוות רבות שאי אפשר לפרטן כאן כי רבות הנה. אם כן, מה כל כך מיוחד בלשאת ולתת באמונה? **הרי החיוב לשאת ולתת באמונה אינו אפילו אחד מתרי"ג מצוות**, ואינו כתוב בתורה כמצוות עשה או לא תעשה ובכל זאת נבחרה שאלה זו להיות ראשונה בבית דין של מעלה? מדוע רק מי שנחשב כנקי כפים, יכול לעלות בהר ה' ולקום במקום קדשו? מדוע שקולה חובה זו כנגד כל תרי"ג מצוות?

בספר "אליהו רבה" (שם סימן קנו ס"ק ג) כתב:

הא דשואלים קודם דברי תורה? [מדוע שואלים על משא ומתן באמונה, לפני השאלה הנראית חשובה יותר: האם עסקת בלימוד תורה?] שמעתי בשם זקני, הגאון מהרא"ש ז"ל, **דאם אין משא ומתן שלו באמונה, לימודו הוא חילול השם**. כדאיתא בסוף יומא (פז). מה הבריות אומרות עליו: אוי לאביו שלמדו תורה.

כאשר אדם הנראה כלפי חוץ על פי לבושו ומראהו, כאדם השומר תורה ומצוות ומקפיד על קלה כבחמורה, ומשאו ומתנו הוא שלא ביושר ולא באמונה, על פי הכללים הנמצאים בידינו, הרי שברוב הפעמים נשמע את הצד שכנגד אומר: כך היא דרכה של תורה! את זה למדת בשיבה? ואין לנו חילול שם שמים ברבים גדול מזה. אדם הלומד תורה ומקיים מצוות, צריך להיות שגריר לה' ולתורתו, ובכל מקום בו יימצא, יאמרו עליו: אשרי העם שככה לו - ולא חלילה להיפך. לפי דבריו, השאלה של נשאת ונתת באמונה, כוונתה העמוקה היא, לברר האם עשה ככל יכולתו למנוע חילול ה', ולהיפך: לקדש שם שמים בכל הליכותיו.

ובספר "כד הקמח" לדבינו בחיי (ערך גזל) כתב:

וידוע כי כל המצוות כולן תלויות באמונה, **שאם אין האדם מתנהג באמונה עם חבריו בכל דבריו או במשאו או במתנו או בשותפות שיש לו עמו: הנה חסר האמונה בהקב"ה**. ועל זה אמר דוד המלך ע"ה: כי הזוכה לגור באהלו של הקדוש ברוך הוא ולהיות במחיצתו ולשכון הר קדשו, הוא מקיים מצוות הללו, וזהו שאמר: ה' מי יגור באהלך, זה בית המקדש שלמטה, שנקרא אוהל כשהוא בנוי.

דבריו מאירים ומבהירים את החשיבות הרבה של חובת האמינות. החיוב להיות אמין במשא ומתן, יסודו הוא בחובה הבסיסית של כל יהודי להאמין באמונה שלימה בבורא העולם. אדם המאמין בה' ללא פקפוק, יודע שכל מה שיש לו וכל פרנסתו היא מאת הקב"ה. אם אכן זאת אמונתו של האדם, הרי שאין שום צורך להתנהג שלא באמינות, שכן הליכה בדרכי מרמה לא תועיל כלום ולא תוסיף לפרנסתו. אמנם האדם חייב להשתדל ולעשות מאמצים לפרנסתו, אך בסופו של דבר הכל ניתן לו מהשי"ת; וכל מה שירויח, נגזר משמים. אין כל צורך להתנהג שלא באמינות, שכן התנהגות כזו בוודאי לא תרבה את פרנסתו, כנגד רצונו של הקב"ה. אדם החושב שירבה נכסיו על ידי תחבולות ובחוסר אמינות, מוכיח בכך שהוא לוקה בחוסר אמונה בה'.

היוצא מזה, שלדעת רבינו בחיי, בעל "כד הקמח", שאלת משא ומתן באמונה, מקיפה בתוכה את עיקרי האמונה בהקב"ה, ולמעשה משמעותה היא: האם אכן האמנת בהקב"ה? התשובה המצויה ביותר לשאלה זו, שהיא גם הוכחה ברורה, טמונה במשאו ומתנו של האדם, שהרי הוא עוסק בכך כל היום. לפי זה, לא ייתכן שהאדם אכן יחשיב עצמו כמאמין גמור בהקב"ה, אם לא נושא ונותן באמונה, למרות שיתכן מאד שמקפיד ומחמיר על עצמו בהרבה מצוות אחרות.

ובדבריו שם מסביר עוד:

כיוון שהבורא הוא אחד, וכל מהותו היא אמת, הרי שהאדם חייב להתדמות לבוראו ולכן אף הוא חייב לכוון את כל פעולותיו אל האמת ולדבוק במעשי ה'. ואם חלילה אינו עושה כן, הרי שבמעשיו אלו מתרחק ומתנתק מהבורא יתברך.

ובפרק ה' בננושא האמונה, כתב "כד הקמח":

...ויש בכלל הזה דרך חיים לכל השומעים זה ומתבוננים בו, שיזהרו בדיבורם, כי גדול כח האמת וכל המחזיק במידת האמת תפלתו נשמעת, וכן אמר דוד ע"ה (תהילים קמה יח) "קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת". כל המכוין את פעולותיו אל האמת, הוא המתקרב אל בוראו יתברך שהוא אחד אמת.

הרה"ג הרב אליהו בקשי דורון שליט"א, בספרו "בנין אב" כותב:

והתביעה הנדרשת מיהודי מאמין היא: "נשאת ונתת באמונה" ולא רק נשאת ונתת ביושר, שהמשא ומתן יהיה מתוך אמונה בהשגחת ה' ולא רק מתוך היושר והאמת שחיי החברה מחייבים. האמונה בהשגחה שמידו הכל, משנה לחלוטין את מהותו של המשא ומתן ואת מערכת היחסים שבין אדם לחבר. במשא ומתן באמונה, קיימים לא רק הנושא והנותן, המרכיב העיקרי הוא האמונה בהשגחת ה', שרק רצונו קובע את ההצלחה והיכולת.

שכרו של הנושא ונותן באמונה

כגודל וכהיקף הדרישות הכלולות בחובה לשאת ולתת באמונה, כך גדול גם השכר למי שמקיים דרישות אלו.

1. השכר הרוחני הוא עצום, שהרי רק אדם הנושא ונותן באמונה, זוכה לעלות להר ה' ולקום במקום קדשו, וכפי שכתב השאלות דרב אחאי שהבאנו לעיל: "מלמד שזוכה ויושב במחיצתו של הקב"ה".

2. מלבד השכר הרוחני, הרי ששכרו של אדם זה רב גם בעולם הזה. ובגמרא במסכת נדה (ע:)

"מה יעשה אדם ויתעשר, אמר להן ירבה בסחורה וישא ויתן באמונה".

משלי (כח כ) נאמר: "איש אמונות רב ברכות ואף להעשיר לא ינקה".

ו"מצודות דוד" פירש:

"איש אמונות". המתעסק באמונה ולא ירמה את הבריות, מעותד הוא לרב ברכות, אבל הממהר להעשיר את עצמו, לא יחדל מלרמות, לא יהיה נקי מהגמול הראוי.

ובספר "כד הקמח", בנושא האמונה שהוא לעיל, מוסיף ואומר:

כי מי שיש לו שפת אמת, והוא נזכר בדיבורו שיוציאם על קו האמת, הדיבור ההוא יצליח ויכון לעד, ויאמינוהו בכל דבריו, כי הבריות יחזיקוהו באיש אמת, כיוון שהורגל כל ימיו לדבר אמת.

ובספר "שני לוחות הברית", כתב השל"ה הקדוש זי"ע:

ואל יחשוב האדם כשנושא ונותן באמונה שהוא חסר, אדרבא הקדוש ברוך הוא מברך מעשי ידיו. כדגרסין בויקרא רבה (טו טז) אמר רבי לוי: ברכות מברכין בעליהן, קללות מקללין בעליהן. כיצד "אבן שלימה וצדק יהיה לך" (דברים כה טו) אם עשית כן, יהיה לך מה לישא וליתן, מה ליקח מה למכור, שכן הוא אומר: "יהיה לך".

בספר "מנורת המאור" כתב דברים דומים, אך הוסיף גם נופך משלו, וקורא לו "צדיק". והנה דבריו:

וגרסינן במדרש משלי: "איש אמונות רב ברכות ואף להעשיר לא ינקה". הנושא ונותן באמונה - נכסיו מתברכין, והקדוש ברוך הוא מזמן לו פרנסתו, מפני שבני אדם בוטחים באמונתו, ויהיה ממונם מצוי אצלו תמיד. ולא די לו שיתפרנס מן האמונה, אלא שנקרא צדיק, שנאמר: "וצדיק באמונתו יחיה".

חוסר משא ומתן באמונה כמוהו כעבודה זרה

רבי ישראל מאיר הכהן זי"ע ה"חפץ חיים", שנשאל פעם על ידי תלמידיו: מפני מה נקבעה בקריאת שמע ההלכה העוסקת באיסור עבודה זרה? נאמר: "וסרתם ועבדתם אלוהים אחרים". הרי יצר עבודה זרה כבר

כמעט ואינו קיים, ומדוע אם כן יש צורך לזכור איסור זה פעמיים בכל יום, שחרית וערבית; הרי ישנם דברים הנראים לנו כחשובים יותר לזכירה יום יומית ותמידית? השיב להם: לצערי, כמעט כל יהודי עלול להיכשל בכל רגע ורגע באיסור החמור של עבודה זרה. ואם תשאלוני, הכיצד? אסביר לכם: אדם שברשותו חנות לממכר מוצרי מזון ומוכר בחנותו, לדוגמה, דג מלוח, ובכל יום מקבל הוא מהסוכן דגים טריים. לפעמים, נשאר לו לחנוני גם דג מאתמול. מה עושה כמעט כל חנווני מצוי? מניח את הדג מאתמול בראש הערימה, כדי שיימכר היום בתחילה.

והנה, הדג שהיה אצלו מאתמול, כבר אינו טרי וצריך למוכרו במחיר זול יותר, אך החנווני מניחו למעלה בראש, ומוכרו כטרי וחדש ובמחיר מלא. כל זה מגיע, כי החנווני בטוח שאם ימכור את הדג בזול, לא תהיה פרנסתו מצויה בידו. וכאן הרעים ה"חפץ חיים" בקולו ושאל: מה חושב לו אותו חנווני? וכי לא הקב"ה הוא זה שהשאיר לו את הדג מאתמול? לא הקב"ה קבע בדיוק, מה תהיה פרנסתו של החנווני באותו היום? הרי הכל מידו, ונחתך מראש השנה לראש השנה! אלא מאי, החנווני אינו חושב כן ובטוח שהקב"ה חלילה לא יודע על כך... הרי זו מחשבת כפירה! מחשבת עבודה זרה ממש! לעומת זאת, אם החנווני מאמין בה' ויודע שאסור ללכת ולסור אחרי אלוהים אחרים, ואדרבה, להשליך כל אמונתו אל נוכח ה', ישמור על אמינות מסחרו, וימכור את הדג במחירו האמיתי, ובכך תהא פרנסתו המלאה מיד ה' בהרחבה.

משא ומתן באמונה וקביעת עיתים לתורה

על פי האמור לעיל, ניתן להסביר גם את הסמיכות בין הדרישה לשאת ולתת באמונה, ובין הדרישה לקבוע עתים לתורה – שתי השאלות הראשונות הנשאלות לאדם אחרי מותו. כפי שנראה בפרק העוסק בנושא קביעת עתים לתורה, הרי שמשמעותה של דרישה זאת, היא לעשות את לימוד התורה דבר קבוע – באותו זמן ובכל יום, כדי שיהפוך לציר המרכזי של היום. נתינת חשיבות עליונה ללימוד התורה בלי פשרות, דחיות או ביטולים, ולו לשעה או שעתיים ביום, היא ההפגנה הגדולה ביותר לאמונתו של האדם שכל פרנסתו באה מבורא העולם, ועליו רק לעשות את ההשתדלות ולא מעבר לכך. גם אם תזדמן לידי עסקה הדורשת את ביטול הקביעות, עליו להמשיך בקביעות לימודו, ולהאמין שבכך לא יזקק, ושבאור עולם יתן לו את המגיע לו.

אם כן, הרי ששתי השאלות: נשאת ונתת באמונה וקביעת עיתים לתורה, בעצם שאלה אחת הן - האמונה שהכח בידי ה' ומה שמוטל עלינו לעשות, זה רק ההשתדלות מצידנו, על מנת שהשפע הנכתב לנו, אכן יגיע ליעדו. אם אכן נאמין שכך הם פני הדברים, הרי כל אחד יוכל לקבוע עתים לתורה ולעשותם עיקר בסדר יומו, וגם יידע שחייב לנהל את משאו ומתנו עם הבריות באמינות ובאמונה.

יתכן שזאת גם כוונת הגמרא (שבת קיט):

ואמר רבא: לא חרבה ירושלים, אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמנה, שנאמר: "שוטטו בחוצות ירושלים וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה, אם תמצאו איש, אם יש עושה משפט מבקש אמונה ואסלח לה" (ירמיהו ה א).

אכן שני הדברים דבר אחד הם - אם פסקו אנשי אמנה, כלומר אנשים הדוברים אמת, ואמינים לחלוטין במשא ומתנם, הרי שמשמעות הדבר הוא שגם פסקו אנשי אמונה המאמינים בבורא עולם ובהשגחתו הפרטית על כל יחיד ויחיד.